

**RELIGIJA U
POSTKOMUNISTIČKOM
DRUŠTVU**

UZ TEMU

Ovaj tematski broj *Društvenih istraživanja* posvećen je svagda aktualnim pitanjima religije i religioznosti i njihovih relevantnih socio-kulturnih promjena u društvima u tranziciji (postsocijalizmu). Pod pojmom "postsocijalizam" pomišlja se društvena zbilja, društvene promjene i procesi što se događaju poslije ekonomskog i političkog raspada onog povijesno-društvenog realiteta koji se zvao "realni" ili pak "samoupravni" socijalizam u zemljama Istočne Europe i u bivšoj Jugoslaviji. Te promjene još nisu sasvim određene, procesi su proturječni, s još podosta elemenata staroga društva, bez posve jasnog koncepta u razvoju, ali svakako imaju tendenciju kretanja (tranzicija) od monističkog, autoritarnog, etatističkog, birokratskoga društva prema novom demokratskom, pluralističkom, ekonomski i socijalno djelotvornom civilnom društvu koje ozbiljuje i ljudska prava i slobode, a koje je kao takvo teorijska paradigma razvoja.

U tom povijesno-društvenom kontekstu nastoje se rasvijetliti društveno i kulturno značajne religijske promjene. Naime, religija (*religio*) i religioznost (koja može biti i sekularna) kao jedna od mogućnosti čovjekova odnosa spram svijeta i načina egzistencije, kao jedan od mogućih odgovora na bitna čovjekova metafizička pitanja te kao praktično-vrijednosna orijentacija u životu, integralni je i nezaobilazni dio kulture u užem i širem smislu kao univerzalnog ljudskog fenomena, kao oplemenjivanja čovjekova svijeta i ozbiljenja ideje humaniteta (Puffendorf).

Poput ostalih oblika ljudskog duha, religija je, dakle, djelatna sastavnica svakog socio-kulturnog konteksta (što znači i čovjekova društvenog i kulturnog življenja), na oblikovanje i funkcioniranje kojeg – povijesno gledano – utječe više ili manje (preko školstva, umjetnosti, neposredno), ali i sama podliježe njegovim utjecajima.

Radi se, znači, o složenom aktivnom uzajamnom odnosu religije i socio-kulturnog sklopa. To ističe i suvremena službena katolička teologija na tragu Drugog vatikanskog sabora (dokument *Gaudium et spes*), što je novum u crkvenom shvaćanju relacije religije i kulture.

U ovom kontekstu valja samo uzgred napomenuti da su i fenomen religije i kompleks što ga kao *terminus technicus* označuje "socio-kulturni kontekst", kao i njihovi suptilni i fluidni međusobni odnosi (koji obuhvaćaju i odnose kulture i društva kao totaliteta), toliko slojeviti i višestruki da ih nije moguće elaborirati unutar samo pojedinih znanstvenih disciplina i područja (sociologije npr.), nego to zahtijeva, uvjetno rečeno, "interdisciplinarni" ili pak "transdisciplinarni" religijološki pristup (Wach-Religionswissenschaft).

Zbog naznačene neraskidive, strukturalne povezanosti cjeline socio-kulturnog sklopa i njenih sastavnih dijelova, od kojih je neizostavna religija, u uskoj su svezi i promjene i razvoj povijesno-društvenog ustrojstva i religijske promjene.

Dekonstrukcija dotrajale, ideji humanizma i autentičnim ljudskim potrebama neodgovarajuće "komunističke" (staljinističke) paradigme, zbog masovnih nezadovoljstava i nemira, tj. transformacije vlasništva, promjene društvenih odnosa i organizacije, vrijednosti i simbola, primjer su takvih socio-kulturnih promjena.

S pojavom spomenutih društveno-političkih promjena u Istočnoj Europi i u nas, u ime demokracije i pluralizma, prava i slobode čovjeka i njegove savjesti, formalno-pravno proglašena je potpuna sloboda vjere, što znači i sloboda njenog javnog očitovanja (za razliku od prijašnjeg formalnog, zakonskog tretiranja religije kao "privatne stvari" pojedinca, a praktično kao društveno i politički negativne i neprihvatljive), ali s neupitnom odvojenošću od Crkve, odnosno vjerskih zajednica od države kao demokratskom stečevinom i jednim od uvjeta demokratskog političkog i društvenog života.

Rezultat i komponenta svega toga jesu, s jedne strane (u nas), naglašene (i u medijima istaknute) javne vjerske manifestacije, što u velikoj mjeri oslobađaju zatomljene religijske osjećaje, a što se radi i za aktualne političke potrebe (ali se ne radi o klerikalizaciji društva u cjelini). To je uočilo i službeno crkveno učiteljstvo i hijerarhija. Oni opetovano podsjećaju da je smisao i misija vjere i Crkve da djelatno posreduju i upućuju na transcendentne vrednote, ljubav i mir među ljudima i narodima te da upravo na taj način, kao i svojim moralnim autoritetom i potporom društveno vrijednim činima i idejama, uz čuvanje kulturne baštine, bitno služe čovjeku, narodu i društvu i njihovom napretku.

U tom kontekstu poručuju da nema straha od javne, inače u svijetu uobičajene, nazočnosti vjerskih obreda i obećaju čuvanje dostojanstva obreda od profaniranja. Radi se, dakle, o izvjesnoj, uvjetno rečeno, desekularizaciji, povratku tradicionalne, običajne religioznosti koja nije lišena i određene manifestne socio-kulturne i nacionalno-političke identifikacije.

S druge strane, u nekim zemljama (bivši DDR, npr.) neuspjeli pokušaj zamjene potisnute religije novim ("znanstvenim") sustavom svjetonazora nije urodio novim oživljavanjem religijsko-crkvenog života, nego, kao naslijeđem, gubljenjem zanimanja za svako transcendiranje postojećeg činjeničnoga svijeta.

U spomenutom okviru i rasponu kreću se prilozi naših i inozemnih autora u ovom tematskom broju o religiji i religijskim promjenama u društvima u tranziciji (postsocijalizmu), koji će na te procese – barem se nadamo – baciti snop novoga svjetla.

Nikola Skledar